

SİMİT ve PEYNİR'le BİLİM İNSANI ÖYKÜLERİ

Halet Çambel (1916-2014)

Yazan ve Çizen:
Bilgin Ersözlü

Babasının Osmanlı ordusundaki görevi nedeniyle Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'da doğan Halet, Cumhuriyet'in ilanının ardından ailesiyle Türkiye'ye döner. Yıl 1924, İstanbul. Annesi, Halet'e yeni taşındıkları şehri tanıtmaya çalışıyor.

İşte geldik hanımefendi.
Küçük hanımla gezmek istediğiniz
Âsâr-ı Atîka Müzesi burası.
Buyurun.

Sağ ol arabacı amca.
Sultanahmet Camii de, önünde
uzanan eski Atmeydanı da müthişti.
Bakalım burada neler göreceğiz?

Galiba arabacı İstanbul'u pek bilmiyor
Peynirciğim. Buranın Osman Hamdi
Bey'in kurduğu İstanbul Arkeoloji
Müzesi olduğuna eminim, eski
bir öykümüzden
hatırlıyorum.

Belki de aynı yerdir. Bakalım... Evet
Simitçiğim. Müzenin ilk adı Âsâr-ı Atîka
yani Eski Eserler Müzesi
imiş.

Eski Eserler Müzesinde gördükleri Halet'te merak uyandırır.

Bak Halet, ne büyük bir lahit.
Yani taştan yapılmış, üstü de
taş bir kapakla örtülmüş
eski bir mezar.

Burada niye eski bir mezar
var ki anne? Müzenin geçmişteki
müdürlerinden birinin
mezarı mı yoksa?

Ha ha ha! Olur mu hiç öyle şey kızım?
Önünde bir açıklama yazısı var.
Onu okuyalım.

Eski Eserler Müzesi tamam. Peki
Sultanahmet Meydanı'na
neden Atmeydanı
diyorlarmış?

Ona da bakalım... Aa! Çok ilginç.
Osmanlılar'dan önce Bizanslılar
zamanında orada bir hipodrom
varmış Simitçiğim.

Lahdi anladım da
Sidamara ne
acaba?

Onu da anlarız
şimdi.

Halet ve annesinin ilgisini fark eden bir müze görevlisi yanlarına gelip
onları lahit hakkında bilgilendirir.

Sidamara, günümüzde Karaman'da
bulunan bir yerleşim yerinin Roma
İmparatorluğu dönemindeki
adı hanımlar. Lahit
milattan sonra üçüncü
yüzyıldan kalma.

Çok eskiymiş. Kim bilir
ne kadar ağırdır. Bu devasa kütleyi
Karaman'dan İstanbul'a taşımak
pek kolay olmamıştır
herhâlde.

Haklısınız. 32 tonluk kütlesiyle
dünyanın bugüne dek bulunan en büyük
lahdi bu. 1900 yılında çıkarıldığı höyükten tren
istasyonuna ancak 40 mandanın güç birliğiyle
getirilmiş. Onu İstanbul'a taşıyan trenin
lokomotifi ve yük vagonu da bu işe özel
olarak elden geçirilmiş.

Karaman Anadolu'nun güneyinde.
Demek ki üçüncü yüzyılda
Romalılar yaşıyormuş
oralarda.

Evet. Geçmişte Anadolu pek çok farklı
uygarlığa ev sahipliği yapmış.

Üzerinde bir sürü
kabartma var.
Onların anlamı
ne?

Onları tarihçiler ve arkeologlar
açıklayabilir ama dönemin
kültürü hakkında önemli
ipuçları oldukları
kesin.

Müze'de elbette yalnızca lahitler yoktu. Anadolu ve Balkanlar'dan Mısır'a kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun egemen olduğu topraklardan birçok eser vardı. Bunlar tarihin farklı dönemlerine ve kültürlerine aitti. Görkemli heykeller, hiyeroglif yazılı eserler, üzerlerinde ilginç harfler bulunan kil tabletler, mumyalar, süs eşyaları, kap kacak, çanak çömlek... Günlük yaşamda kullanılmış sayısız nesneyi gören Halet çok etkilendi. Anadolu ve çevresindeki çeşitli coğrafyalarda ne çok uygarlık var olmuş ve geleceğe ne çok iz bırakmıştı öyle!

Halet tarihe ve arkeolojiye ilgi duymaya başlamıştı. Bu konuda eline ne geçerse okudu, bilgilendi. Okulda tüm derslerine ilgili ve çalışkan bir öğrenciydi. Ancak işledikleri derslerden biri Halet'e diğerlerinden daha eğlenceli geliyordu.

Çocuklar, bu dönem sanat tarihi derslerimizde Anadolu'nun geçmiş uygarlıklarından kalan bazı sanat eserlerini inceleyip o eserler üzerinden farklı sanat anlayışlarını öğreneceğiz.

Halet'in gözlerine bak, nasıl parladı Peynir!

Ha ha ha! Bu konular gerçekten hoşuna gidiyor demek ki.

Öncelikle Anadolu deyince aklınıza burada yaşamış hangi uygarlıkların geldiğini sorayım. Evet Halet?

Hititler, Frigler, İyonlar, Urartular, Lidyalılar, Romalılar, Bizanslılar... Ve tabii ki Selçuklular, Osmanlılar ve bizler öğretmenim.

Bravo Halet'e. Sular seller gibi sayıverdi.

Ee, meraklı çocuk, okuyor da. Sayar tabii.

Liseden sonra kazandığı bursla Paris'te arkeoloji okudu. Dönemin ünlü bilim insanları ve düşünürlerinden dersler almış, pek çok Doğu ve Batı dilini öğrenmiş donanımlı bir arkeolog olarak yurda döndü.

Harika bir öğrencisiniz. Adınızı ileride sık sık duyacağımıza eminim mademoiselle. Au revoir et bonne chance.

Au revoir, monsieur.

Ne dedi profesör, ne dedi?

Vedalaştılar ve Halet'e iyi şanslar diledi.

Genç bir akademisyen olarak meslek hayatına Anadolu'nun çeşitli bölgelerini kapsayan gezilere katılarak başladı. İşte şimdi bu gezilerden birinde, Toros Dağları'nın Çukurova'ya sarkan eteklerindeki bir köy kahvesindeyiz.

Köyün çobanının şu dağlarda acayip bir taş gördüğünü duyup geldik. Doğru mudur muhtar, ne dersin?

Geçen sene heyecanla gelip anlatmıştı Halet bacı. Ben kendi gözlerimle görmedim. Dediğine göre sadece bir kısmı dışarıdaymış ama sıradan bir taş olmadığı belliymiş.

Çoban da hem koyunları otlatmış hem çevreyi incelemiş demek ki.

Öyle olmuş galiba. Bana, çok önemli bir keşfe tanık olmak üzereyiz gibi geliyor.

Birkaç gün sonra Halet ve dâhil olduğu ekip dağdaki çobanı buldu.

O taş burada değil en tepelerde Halet bacı. Elbet götürür gösteririm ama benden söylemesi; yolu zordur. Orman sık, ayısı var, kurdu var... Ona göre.

Çok heyecanlandım.

Ne acaba o taş?

Ormanı geçip sarp kayalıklara tırmandıkları zorlu yolculuğun sonunda, günümüzde Osmaniye sınırları içinde yer alan Karatepe'ye ulaştılar.

İşte burada Halet bacı. Yere gömülü, başı dışarıda ama aslan mı, kaplan mı anlamadım. Ardında da duvar gibi sıralı başka taşlar var.

Bir aslan heykeli olmalı. Büyük ihtimalle burada Hititlerle ilişkili bir yapı gömülü.

Peki neden onca zahmete girip dağın tepesine bina yapmışlar ki?

Belki de ülkelerinin sınırlarını koruyan bir kaledir.

Devlet kurumlarından gerekli izinleri aldıktan sonra başlayan kazılarda yavaş yavaş ortaya çıkan buluntuların, Hititlerin son dönemlerinden yani günümüzden yaklaşık 2.800 yıl öncesinden kalan bir kalenin kapısına ait olduğu anlaşıldı.

Burası uzun süre kullanılmış bir kale. Kazı derinleştikçe bu kapı ve taş heykellerden başka şeyler de bulacağımıza eminim.

Kaleyse askerlerin tüfeklerini bulurlar belki!

Ha ha ha! İlahi Simitçiğim! Neredeyse üç bin yıl önce tüfek mi vardı?

Gerçekten de bir süre sonra yalnızca Türkiye için değil dünya arkeolojisi için de çok önemli bir keşif yaptılar.

Bu taş levhaların bir yüzüne başka, diğer yüzüne başka dilde bir metin kazınmış. Birinde okumayı zaten bildiğimiz Fenike alfabesi kullanılmış, diğerinde ise Mısır hiyerogliflerini andıran ama okumayı bilmediğimiz işaretler var.

Neymiş o işaretler?

O halkın kullandığı yazı türü olsa gerek.

Levhaların iki yüzüne de aslında aynı metnin kazınmış olabileceği ihtimalini değerlendiren Halet ve birlikte çalıştığı ekip, bilinmeyen dili çözmeyi başardı. Dil o yıllarda Hitit Uygarlığı'nın bir parçası olan Luvi halkına aitti ve levhalarda dönemin önemli kişilerinin yaşadıkları olaylar anlatılıyordu.

Binlerce yıldır kilitli duran gizemli bir hazine sandığının şifresi bulunmuş ve içinden eski hikâyeler çıkmış gibi!

Benzetmen müthiş! Arkeoloji ne güzel, değil mi?

Ancak zorlu coğrafi koşullar nedeniyle bu önemli buluntuların bir müzeye taşınıp sergilenebilmesi mümkün değildi. Anadolu hiyerogliflerini çözen Halet Çambel, bu konuyu da gözdü ve Karatepe'de dünyanın ilk açık hava müzelerinden birinin kurulmasını sağladı.

Hem ait oldukları yerde sergilenerek yöre halkına faydaları dokunsun hem de yağmur ve güneşin altında yıpranmasınlar.

Yani bakmış ki eserler müzeye gidemeyecek, müzeyi eserlere getirmiş!

Ha ha ha! Zamanında Sidamara Lahdi'ni istasyona taşıyan o 40 manda boşa yorulmuş desene!

Halet Çambel, Anadolu'nun eski uygarlıklarının izlerini gün yüzüne çıkarmak için ülkesinin dört bir yanında ömrü boyunca çalıştı. Keşifleriyle Anadolu ve dünya arkeolojisine büyük katkılar yaptı. Başarıları ona sayısız ödül ve dünya çapında ün kazandırdı. Tarihî eserlerin bulundukları alanda korunması gibi yaklaşımlarıyla dolaylı olarak daha iyi yaşam koşullarına kavuşmalarını sağladığı yöre insanları tarafından ise hep "Halet bacı" olarak tanındı.

Öyleyse geçmişte ve günümüzde Anadolu'da yaşamış ve yaşayan tüm insanlar adına...

...çok teşekkürler Halet bacı.